

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

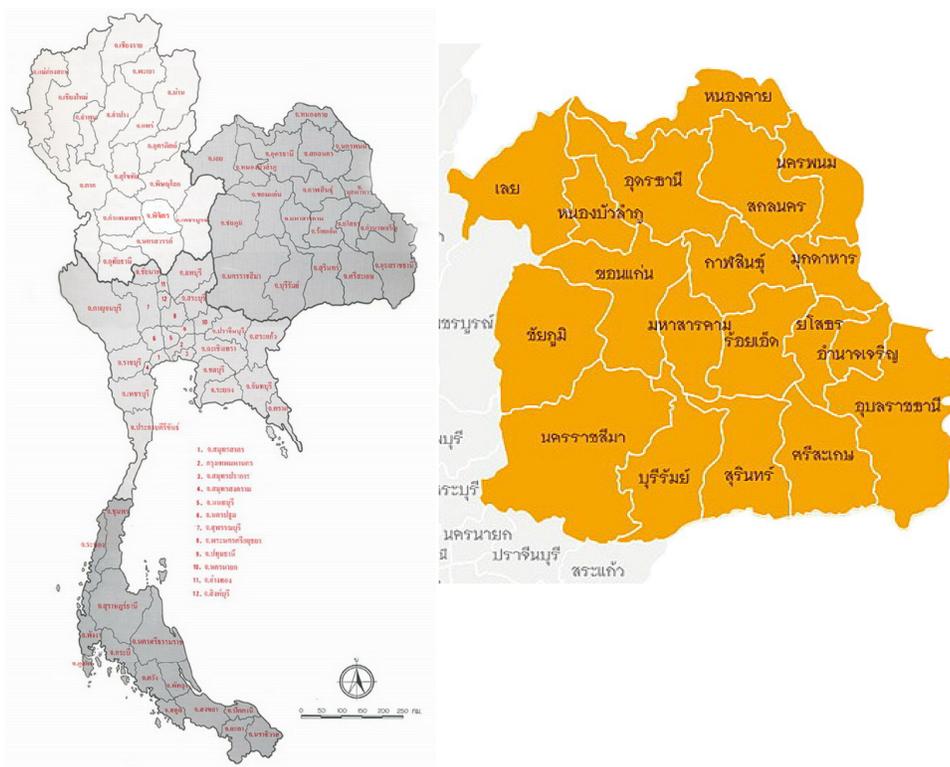
สถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในอดีตทั้งที่เป็น อาคารบ้านพักอาศัย อาคารทางศาสนาล้วน เกิดขึ้นจากวิถีชีวิต วัฒนธรรม สภาพสังคมและความเชื่อของคนในยุคที่มีความงาม แตกต่างกันไป ซึ่งทำให้เกิดคุณค่าและเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นขึ้น อาจกล่าวได้ว่าสถาปัตยกรรมเป็นบันทึกการวิวัฒนาการอันต่อเนื่องและเป็นลำดับถึงรากฐานแห่งวัฒนธรรมของกลุ่มชน

บ้านถือเป็นปัจจัยสี่ของมนุษย์ บ้านกับคนมีความสัมพันธ์และพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปพร้อม ๆ กันเนื่องจากบ้านเป็นชุมชนธรรมชาติที่มีอยู่ในสังคมมนุษย์ทุกชาติทุกภาษา เมื่อสังคมและเมืองมีการเปลี่ยนแปลงก็จะส่งผลกระทบต่อคนและบ้านเรือนด้วย ในขณะที่กระแสโลกาภิวัตน์และความเจริญจากเมืองหลวงไหลเข้าสู่ชุมชนท้องถิ่น มีผลกระทบต่อประเพณี วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างรวดเร็ว

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือที่เรียกกันติดปากว่า “ภาคอีสาน” เป็นภูมิภาคที่มีขนาดพื้นที่และจำนวนประชากรมากที่สุดของประเทศไทย เป็นภูมิภาคที่มีความโดดเด่นมีความหลากหลายทั้งทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตที่เรียบง่ายที่เป็นเอกลักษณ์ มีความหลากหลายของเชื้อชนเผ่าของประชากรอย่างเห็นได้ชัด ส่วนงานสถาปัตยกรรมก็มีอาคารทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ในวัด อันเป็นศูนย์รวมที่เชื่อมโยงเรื่องราวความเป็นอยู่ ส่วนสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องที่พักอาศัยของชาวอีสานได้แก่ เรือนหรือบ้านที่มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมชนบทของอีสาน บ้านพักอาศัยของแต่ละเผ่าพันธุ์ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของสังคมแต่ละท้องถิ่นได้ถูกทำลายลงอย่างมากมาย ปราศจากความเข้าใจในคุณค่าเดิม แล้วรับเอาลักษณะสถาปัตยกรรมใหม่ โดยมีได้ไต่ร่อง ซึ่งมีความไม่เหมาะสมกับสภาพและการดำรงชีวิตในชนบท หากการพัฒนาอย่างไรพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมของตัวเอง ก็เหมือนการกระโจนไปข้างหน้าอย่างไม่มีหัว ไม่มีแบบฉบับขนบนิยมโบราณที่เป็นของตัวเองให้เก็บรักษาได้

ภาพที่ 1.1
แผนที่ประเทศไทยและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

หมายเหตุ: <http://www.itourthailand.com/THThailandmap.html>. ไร่ทัวร์ไทยแลนด์, 2552

ภาคอีสานเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มชนต่าง ๆ ผสมผสานรวมกันอยู่มากมาย กระจายอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานมานาน ทั้งโดยการโยกย้ายถิ่นฐานตามปกติ การอพยพเมื่อเกิดศึกสงคราม การถูกกวาดต้อนให้เข้ามาอยู่ในพื้นที่ภาคอีสานปัจจุบัน ซึ่งประชาชนลาวที่เคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ในภาคอีสานตั้งแต่สมัยแรกส่วนใหญ่เป็นพวกล้านช้างกับเวียงจันทน์ แต่ประชาชนทางภาคอีสานมิได้เป็นลาวทั้งหมด เพราะยังมีเผ่าพันธุ์และกลุ่มภาษาอื่น ๆ ตั้งหลักแหล่งผสมผสานอยู่ด้วย ที่มีความแตกต่างแหล่งที่มา ขนบประเพณีสำเนียงภาษาและวิถีชีวิต

ภาพที่ 1.2

การตั้งถิ่นฐานในภาคอีสานของไทยของชนพื้นเมืองในภาคอีสาน

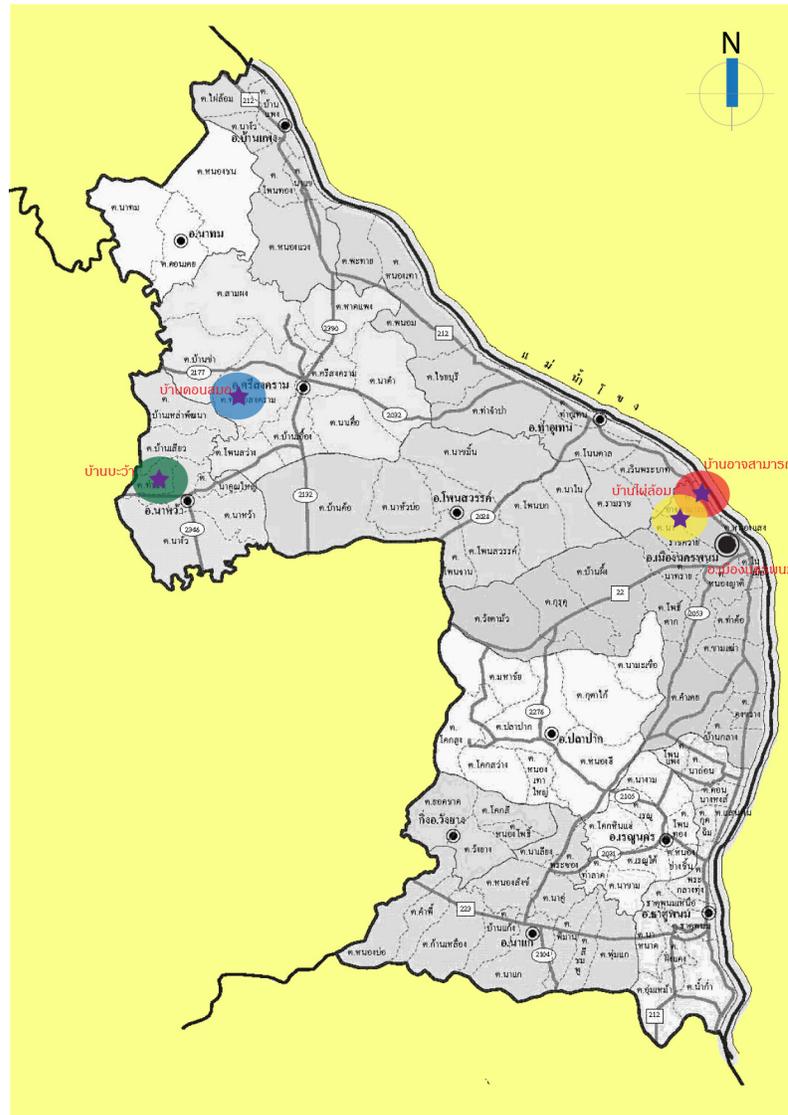

หมายเหตุ: สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์. จากฐานแห่งชีวิตวัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา (กรุงเทพฯ : หมู่บ้าน, 2533), 3.

ชาวแสกเป็นกลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานเป็นชนกลุ่มน้อยในภาคอีสานในเขตจังหวัดนครพนม (บ้านอาจสามารถ หมู่ 5 หมู่ 6 บ้านไผ่ล้อม หมู่ 4 หมู่ 10 บ้านชะหว้า หมู่ 5 หมู่ 7 และบ้านคอนสมอ หมู่ 1 หมู่ 7) เดิมทีนักมานุษยวิทยาสันนิษฐานว่าชาวแสกเป็นชนพื้นเมืองจำพวก “ข่า” ที่มีเชื้อสายในตระกูลไท - กะได แต่ ผศ.สมชาย นิลอาทิ เสนอแนวคิดใหม่ว่าแท้จริงแล้วชาวแสกเป็นชาติพันธุ์หนึ่งที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของตัวเองและไม่ใช่ชนพื้นเมืองจำพวกข่า โดยค้นคว้าจากพงศาวดารไทย ลาวและเวียตนามผสมกัน มีอารยธรรมที่ผสมผสานกันในหลายมิติ มีเอกลักษณ์ของ

ตัวเอง มีความพยายามรักษาขนบธรรมเนียมสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน สะท้อนผ่านงานสถาปัตยกรรมและชุมชนที่น่าสนใจ

ภาพที่ 1.3
การตั้งถิ่นฐานของชาวแสกในจังหวัดนครพนม

หมายเหตุ: หน่อแก้ว เส้นพันธุ์ อ้างอิงจาก ผศ.สมชาย นิลอาภิ. หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ. วันที่ 8 พ.ค. 2551, 8.

จากการศึกษาเรื่องเรือนพื้นถิ่นอีสานมีผู้ศึกษามาแล้วในพื้นที่อีสาน เช่น เลย หนองคาย สกลนครมุกดาหาร ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร นครราชสีมา และ อุบลราชธานี นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเรื่องเรือนพื้นถิ่นอีสานโดยแบ่งตามชาติเผ่าพันธุ์ในภาค อีสาน ได้แก่ ไทย - ลาว ผู้ไทย กะเลิง เขมร ไทย - โคราซ แต่ยังไม่มีการศึกษาเรือนพื้นถิ่นชาวแสมใน ภาคอีสานของประเทศไทย ซึ่งรูปแบบเรือนพักอาศัยก็จะแตกต่างกันไปตามชุมชนและแต่ละกลุ่ม เผ่าพันธุ์

การศึกษาเรือนพื้นถิ่นของชาวแสมนี้เป็นการศึกษาถึงภูมิปัญญาชาวบ้านที่สะท้อนให้เห็นถึงความยั่งยืนของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอย่างมีคุณค่า อันศึกษาถึงวิธีการแก้ปัญหาในการ สร้างสรรค์ของเรือนชาวบ้านและประยุกต์มาใช้กับอาคารที่เหมาะสมกับอาคารในปัจจุบันและพื้นที่ ตั้งอย่างแท้จริง เพื่อศึกษาวิเคราะห์หรือวิจัยนำไปสู่การพัฒนาทิศทางสถาปัตยกรรมร่วมสมัยของ ชุมชนได้ และเป็นพื้นฐานการศึกษาต่อเนื่องไปสู่การพัฒนาสถาปัตยกรรมไทยให้คงเอกลักษณ์ได้ ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาลักษณะทางกายภาพ ความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรมเฉพาะถิ่นในการปลูก สร้างเรือน
2. ศึกษาสถาปัตยกรรมภายนอกและสถาปัตยกรรมภายใน สัดส่วน วัสดุโครงสร้าง องค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของเรือน ตลอดจนภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ในเรือนของชาวแสม
3. ศึกษาการใช้พื้นที่ภายในและภายนอกเรือนพื้นถิ่นชาวแสมอดีตถึงปัจจุบัน
4. สรุปข้อมูลการศึกษาจากการวิเคราะห์คุณลักษณะทางสถาปัตยกรรมภายในเรือนพื้น ถิ่นชาวแสมโดยการนำมาเปรียบเทียบ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตทางด้านเนื้อหา
 - 1.1 ศึกษาลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านชาวแสม ตลอดจนสังคม วัฒนธรรม คติความเชื่อ
 - 1.2 ศึกษาลักษณะรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นชาวแสมอัน ประกอบด้วย

- สถาปัตยกรรมภายนอกและสถาปัตยกรรมภายใน
- การใช้ลักษณะ ขนาด วัสดุในการสร้างเรือนละองค์ประกอบต่าง ๆ ของเรือน

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

เกณฑ์ในการเลือกเรือนตัวอย่างที่ศึกษา จะพิจารณาถึงเรือนชาวแสกในพื้นที่ บ้าน อาจสามารถ หมู่ 5 หมู่ 6 ที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด และมีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด ที่ยังคงแสดงถึงคติ ความเชื่อ ภูมิปัญญาในการปลูกเรือน คุณลักษณะภายใน (Interior Space) ตลอดจน ลักษณะทางกายภาพและคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่ชัดเจน ซึ่งมีอายุเรือนตั้งแต่ 30 ปี ขึ้นไป

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

1. การศึกษาข้อมูลทางเอกสารทั้งจากงานวิจัยที่ผ่านมา บทความวิชาการ ตำรา ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันกับเรื่องที่วิจัย
2. การเก็บข้อมูลจากการสังเกตการณ์ สัมภาษณ์ วัสดุ ภาพถ่ายและสัมภาษณ์ จากสถานที่จริง
3. สรุปศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบต่าง ๆ วิเคราะห์ วิจัย ค้นคว้าหาลักษณะเด่นทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นชาวแสก
4. นำเสนอความน่าจะเป็นของรูปแบบเรือนพื้นถิ่น ซึ่งได้ผลสรุปจากการวิเคราะห์วิจัย เป็นฐานของลักษณะเด่นทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นชาวแสก

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

1. ได้เนื้อหาและทฤษฎีต่าง ๆ ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
2. ได้จิตวิญญาณและภูมิปัญญาของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
3. เป็นการศึกษาเพื่อนำไปสู่แนวทางการศึกษาค้นหาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมร่วมสมัยในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ได้
4. ได้ข้อมูลทางกายภาพที่อาจส่งผลมายังการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมร่วมสมัย ที่สัมพันธ์ถูกต้องบนพื้นฐานของสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น นอกเหนือไปจากการศึกษารูปทรงภายนอก และได้แนวทางการทำงานต่อเนื่องเกี่ยวกับการศึกษาเรือนพื้นถิ่นชาวแสก เพื่อนำไปสู่ความน่าจะเป็นของรูปแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของท้องถิ่นต่อไป

1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในงานวิจัย

1. คุณลักษณะภายในเรือน คือ ลักษณะองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในเรือน
2. ส่วนชาน คือ พื้นที่ส่วนด้านหน้าตัวเรือน มีหลังคาคลุม ใช้เชื่อมต่อกับบันไดหลัก เพื่อขึ้นเรือนชั้นบน ลักษณะโถง มีราวระเบียง ในเรือนสมัยเก่ามักมี ฮ้านอุ้งน้ำ ไว้สำหรับดื่ม น้ำ พื้นที่ส่วนนี้ใช้เพื่อต้อนรับแขก
3. ส่วนเกย (เขย) คือ พื้นที่ส่วนที่อยู่ด้านหน้าเหมือนส่วนชาน มีหลังคาคลุมแยกจากส่วนเรือนนอน มีการยกระดับหรือไม่มีการยกระดับ โถง มีราวระเบียง ในส่วนเรือนชาวแขกจะมีผนัง 1 ด้าน ที่มีลักษณะผนังส่วนล่างเป็นไม้ตีซ้อนเกล็ด ผนังส่วนบนเป็นไม้ระแนงตีเฉียงสลับเว้นช่อง ใช้เป็นพื้นที่ต้อนรับแขก นั่งนอน รับประทานอาหาร ดูโทรทัศน์ และเก็บของ นอกจากนี้ในบางเรือนใช้เป็นส่วนที่นอนด้วย
4. ส่วนชานเรือนนอน คือ พื้นที่อยู่ด้านหน้าเรือนนอน ใช้หลังคาคลุมเดียวกันกับส่วนเรือนนอน มีการยกระดับหรือไม่มีการยกระดับ ลักษณะโถง มีผนังไม้ตีซ้อนเกล็ดแนวอนมีหน้าต่างบานเปิดคู่ 1 ชุด 1 ด้าน ใช้เป็นพื้นที่ต้อนรับแขก นั่งนอน รับประทานอาหาร ดูโทรทัศน์ และเก็บของ นอกจากนี้ในบางเรือนใช้เป็นส่วนที่นอนด้วย
5. ส่วนเรือนนอน คือ พื้นที่ใช้สำหรับนอนภายในมีส่วนหึ่งพระ สำหรับบุชากราบไหว้ โดยใช้ตู้กั้นเพื่อแบ่งพื้นที่ ซึ่งอาจมีการกั้นเป็นส่วนนอนหลายห้องตามช่วงเสา
6. ส่วนเรือนไฟ คือ พื้นที่สำหรับประกอบอาหาร และเก็บอุปกรณ์และเครื่องปรุงต่าง ๆ ในการประกอบอาหาร ส่วนมากมักแยกออกจากตัวเรือน เพื่อแก้ปัญหาเรื่องกลิ่นและควัน ในบางเรือนมีบันไดใช้ขึ้นลงแยกจากตัวเรือนหลัก
7. ส่วนชานเรือนไฟ คือ พื้นที่ที่ใช้ทำความสะอาด ตาก อุปกรณ์ต่าง ๆ จากการประกอบอาหาร มักมีระดับต่ำกว่าเรือนไฟ ในบางเรือนมีบันไดใช้ขึ้นลงแยกจากตัวเรือนหลัก